

Ks. prof. dr hab. Henryk Witczyk. SBP 2

WKŁAD BIBLISTÓW POLSKICH W POSOBOROWE STUDIUM PISMA ŚWIĘTEGO

Zasadniczym zadaniem, jakie bibliści polscy 50 lat od II Soboru Watykańskiego winni sobie postawić, dotyczy realizacji najważniejszych zadań postawionych w konstytucji O Objawieniu Bożym *Dei Verbum* (DV). Zanim jednak zadania te zostaną tu przywołane, należy zdać sobie sprawę z tego, co kard. Karol Wojtyła nazwał „wewnętrzną logiką Soboru”. We wprowadzeniu do pracy zbiorowej *Idee przewodnie soborowej konstytucji o Objawieniu Bożym* stwierdził, że w trakcie obrad soborowych, decyzją Jana XXIII, zmieniono kierunek prac nad tym dokumentem, co znalazło odbicie w zmianie tytułu dokumentu: pierwotny *De fontibus Revelationis* zastąpiono *De Revelatione*; w miejsce źródeł (Pismo Święte i Tradycja oraz ich wzajemny stosunek) na pierwszy plan wysunęło się samo objawienie.¹ Jak pisze Wojtyła: „Objawienie Boże polega w swej właściwej istocie na objawieniu Siebie ze strony Boga. To trzeba nade wszystko mieć przed oczyma, a nie same tylko środki wyrazu czyli źródła Objawienia”.² Ale natychmiast dodaje, że konstytucja *Dei Verbum* podkreśla doniosłość wiary ze strony człowieka, o czym czytamy w pierwszym jej rozdziale: „Bogu objawiającemu należy okazać posłuszeństwo wiary (por. Rz 16,26; 1,5; 2 Kor 10,5-6), przez które człowiek z wolnej woli siebie całego powierza Bogu,

---

¹ K. Wojtyła, *Znaczenie Konstytucji „Dei Verbum” w teologii*, w: S. Grzybek (red.), *Idee przewodnie soborowej konstytucji o Objawieniu Bożym*, Polskie Towarzystwo Teologiczne, Kraków 1968, s. 9.

² *Tamże*, s. 10.

okazując *pełną uległość* rozumu i woli wobec Boga i dobrowolnie uznając objawienie przez Niego dane (I, 5). Wiara jest odpowiedzią na Objawienie Boże. (...) Dla umysłu badającego wewnętrzną logikę Soboru wszystko to stanowi fakt wielkiej wagi. Docieramy tu jakby do zasadniczego sprzężenia całej myśli soborowej: Bóg, który objawia Siebie człowiekowi – i człowiek, który powierza siebie całego Bogu. Sprzężenie to tkwi jakby wspólny korzeń we wszystkich poniekąd dokumentach”.³ Krótko mówiąc, Sobór postawił przed biblistami zadanie: otworzyć Biblię (zawarte w niej objawienie Boże) na człowieka i człowieka na Biblię.

Zaprezentowana przez kard. Wojtyłę istota Konstytucji o Objawieniu Bożym winna nam posłużyć za kryterium oceny całej posoborowej biblistyki polskiej. W jakim stopniu poszczególne nurty badań naukowych nad Pismem Świętym pomagają teologom i wiernym w odkrywaniu i obiektywizowaniu tej jedynej Rzeczywistości – jak pisał Wojtyła – jaką jest Bóg, który się w nim objawia, a zarazem na ile służą człowiekowi, jego wierze szukającej oparcia w rozumie.

W niniejszym referacie podjęta zostanie próba wyodrębnienia w niemal 50-letniej historii biblistyki polskiej najważniejszych kierunków badań nad Objawieniem Bożym przekazanym w Piśmie Świętym oraz ich krótka charakterystyka. Mijające 50 lat dzielę na dwa okresy: soborowa „wiosna biblijna” w Polsce pod rządami władzy komunistycznej (do 1989 r.) i biblistyka w czasach pełnej wolności (od 1989 r. do dziś).⁴

1. Biblistyka polska w okresie soborowej „wiosny biblijnej” – do 1989 r.

Obrady II Soboru Watykańskiego okazały się czasem wielkich debat nad samym Objawieniem Bożym oraz nad Pismem Świętym i żywą Tradycją Kościoła.

---

³ *Tamże*.

⁴ W 1973 r. ukazał się niezwykle wnikliwy, krytyczny a zarazem profetyczny artykuł ks. prof. Janusza Frankowskiego; zob. tenże, *Dzisiejsza biblistyka polska*, *Więź* 16(1973) nr 9, s. 14-39. Jest on pomyślany jako uzupełnienie i komentarz do tenże (red.), *Polska Bibliografia Biblijna Adnotowana*, ATK, Warszawa, t. I – 1964-1968; t. II – 1969. Ale autor bierze również pod uwagę późniejsze publikacje oraz odnosi się do wydarzeń 1972 r. włącznie.

Zaowocowały one wieloma nowatorskimi ujęciami licznych kwestii, które dotychczas były ujmowane w sposób scholastyczny. Przyniosły one również ważne odpowiedzi na najbardziej palące pytania XX w., dotyczące wiarygodności historycznej Biblii oraz jej autorytetu na polu właściwym dla badań nauk empirycznych, głównie przyrodniczych. Po zakończeniu Soboru bibliści polscy podjęli najważniejsze prawdy zawarte w konstytucji *Dei Verbum* jako główny przedmiot swoich badań, a jednocześnie skupili wszystkie swoje siły na realizacji najważniejszych zaleceń *Vaticanum II*.

A. Studia poświęcone konstytucji *Dei Verbum*

Zanim dokonany zostanie przegląd najważniejszych kierunków zainteresowań posoborowej biblistyki polskiej, należy podkreślić, że sama konstytucja *Dei Verbum* była przedmiotem licznych analiz i publikacji, które wytyczały szlaki późniejszych badań. Wskazywano w nich przede wszystkim na nacisk, jaki *Dei Verbum* kładzie na związek Pisma Świętego z życiem Kościoła oraz na oddziaływanie słowa Bożego na życie współczesnego człowieka. Zainteresowanie biblistów polskich konstytucją *Dei Verbum* wyraziło się w licznych artykułach i książkach. Dokumentowi temu został poświęcony cały numer miesięcznika „Znak” (nr 152) oraz „Ateneum Kapłańskiego” (nr 362). Z pozycji książkowych należy odnotować następujące pozycje: wspomnianą już publikację *Idee przewodnie soborowej konstytucji o Bożym Objawieniu* (Kraków 1968) oraz książkę E. Dąbrowskiego *Sobór Watykański II a biblistyka katolicka* (Poznań 1967). Ta ostatnia odzwierciedla oczekiwania biblistów o orientacji konserwatywnej i ukazuje ich pewną dezorientację wobec śmiałości i otwartości Soboru. Jednak szybko zrozumieli doniosłość soborowego podejścia do Objawienia Bożego, przekazywanego w Piśmie Świętym i żywej Tradycji Kościoła.⁵

Systematycznie ujmując znaczenie Soboru i konstytucji *Dei Verbum* ks. Janusz Frankowski pisał, że już przez encyklikę Piusa XII *Divino afflante Spiritu* (1943) egzegeza katolicka została wyprowadzona ze ślepych uliczek zaślepień i izolacji, w jakie popadła w dobie modernizmu. Jednak to dopiero II Sobór Watykański wprowadził atmosferę wolności i pozwolił podjąć najbardziej zasadnicze problemy, takie jak: natchnienie, problem elementu ludzkiego i boskiego

---

⁵ Wszystkie prace związane z *Dei Verbum*, a opublikowane do 1968 r., przedstawia J. Frankowski, *Polskie publikacje biblijne w okresie soborowym i posoborowym*, w: J. Myśków, B. Przybyszewski (red.), *Posoborowe publikacje teologiczne w Polsce*, Poznań 1969, s. 61-89.

w Biblii. Co więcej, Sobór wezwał do ubiblijnienia teologii oraz przybliżenia Kościoła do Biblii przez bardziej popularne ujęcia orędzia Pisma Świętego.⁶

Zanim w naszej ojczyźnie pojawiły się duże prace inspirowane duchem Soboru, bibliistyka polska początku lat 60. mogła szczyścić się nieco konserwatywnymi publikacjami ks. Eugeniusza Dąbrowskiego, jego tłumaczeniem Nowego Testamentu (2 mln nakładu). Ale już dzieło ks. Czesława Jakubca *Stare i Nowe Przymierze* (1961) zawiera syntezę przewodnich idei biblijnych, ujętych w nowoczesnym naświetleniu. Z kolei biblistą, który umiał doskonale uchwycić ducha Soboru, był ks. Aleksy Klawek. Zmarł jednak w 1969 r., kilka lat po zakończeniu *Vaticanum II*, i nie mógł zaważyć w istotny sposób na dalszym, posoborowym rozwoju bibliistyki polskiej.

B. Biblijne ośrodki naukowo-badawcze

Zasadniczy rozwój polskiej bibliistyki posoborowej łączy się z działalnością kilku ośrodków naukowych. Są to następujące instytucje: po stronie katolickiej KUL, Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie i w mniejszym stopniu Kraków, zaś po niekatolickiej Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie. Najważniejszym ośrodkiem realizującym postulaty *Dei Verbum* jest Katolicki Uniwersytet Lubelski, gdzie pracowało kilku samodzielnych pracowników naukowych, utworzono pięć katedr biblijnych, a w 1981 r. formalnie ukonstytuowano Szkołę Biblijną, wzorowaną na rzymskim *Biblicum*. Każdego roku drukowano artykuły biblijne w pierwszym numerze „Roczników Teologiczno-Kanonicznych” oraz w „Zeszytach Naukowych KUL”. Bibliści pracujący na KUL-u zainicjowali i prowadzili publikację wielotomowego *Komentarza naukowego do Starego i Nowego Testamentu* oraz trzypięciotomowego *Wstępu do Pisma Świętego*. Była to odpowiedź na największy postulat Soboru – na wezwanie do przybliżenia samej księgi Pisma Świętego oraz jej orędzia całemu ludowi Bożemu, a zwłaszcza teologom, duszpasterzom i katechetom.

Bibliści zatrudnieni w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie opracowywali wówczas bibliografię bibliistyki polskiej.⁷ Na uwagę zasługuje powołanie przez nich zaocznego Pastoralnego Studium Biblijnego oraz publikacja artykułów biblijnych w „*Studia Theologica Varsaviensia*” oraz „*Collectanea Theologica*”.

⁶ Por. tenże, *Dzisiejsza bibliistyka polska*, s. 16.

⁷ S. Grzybek, J. Łach, M. Wolniewicz (red.), *Współczesna bibliistyka polska 1945-1970*, Warszawa 1972.

Krakowscy bibliści działali wówczas w ramach Polskiego Towarzystwa Teologicznego. Grupa ta wydawała dwumiesięcznik „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, założony już w 1948 r. przez ks. A. Klawka. Organizuje wydanie pracy zbiorowej pt. *Idee przewodnie soborowej konstytucji o Bożym Objawieniu*, poświęconej naukowej prezentacji *Dei Verbum*, dokonanej zresztą przez bibliistów z całej Polski.

Chrześcijańska Akademia Teologiczna w swoich trzech sekcjach: ewangelickiej, prawosławnej i starokatolickiej ma wykładowców Pisma Świętego. Publikują oni wiele ciekawych artykułów biblijnych w czasopiśmie „Rocznik Teologiczny ChAT”.

C. Otwarcie skarbcza Objawienia Bożego – publikacje inspirowane nauczaniem Soboru

Soborowe nauczanie na temat Objawienia Bożego i jego doniosłości dla życia wiary bibliści polscy starali się przybliżyć Kościołowi w Polsce jeszcze podczas obrad *Vaticanum II*. Nie zwlekali też ani chwili z podjęciem prac, które miały na celu przybliżenie słowa Bożego zawartego w Piśmie Świętym szerokim rzeszom studentów teologii, duszpasterzom i milionom wiernych świeckich. Ich działania podejmowane była na kilku płaszczyznach: przekłady, komentarze, publikacje z zakresu teologii biblijnej oraz polemika z ideologiczną, marksistowsko-laicką interpretacją Pisma Świętego, fałszującą orędzie Objawienia.

Przekłady Pisma Świętego

Największy dziełem powojennej i soborowej polskiej biblistyki jest *B i b l i a T y s i ą c l e c i a*, przygotowana przez zespół biblistów polskich pod redakcją o. Augustyna Jankowskiego (I wydanie – 1965; II wyd. ze współredaktorami: L. Stachowiakiem dla Starego Testamentu oraz K. Romaniukiem dla Nowego Testamentu – 1971 r.). Jej znaczenie polega na tym, że jest to pierwsze po 360 latach polskie, katolickie tłumaczenie z języków oryginalnych całego Pisma Świętego. Drugie wydanie Biblii Tysiąclecia nie jest dziełem prowizorycznym, jak pierwsze, ale w pełni dojrzałym, w które włożono ogrom pracy, wykorzystując we wprowadzeniach do poszczególnych ksiąg – aczkolwiek bardzo nieśmiało – zdobycze biblistyki posoborowej.

Ważną rolę w przybliżaniu Pisma Świętego milionom wierzących (i niewierzących) w Polsce odegrały tłumaczenia ksiąg biblijnych dokonane przez Romana Brandstaettera. Pisarz ten przełożył wiele tekstów poetyckich Starego

Testamentu i kilka Nowego (*Słowo nad Słowami*, Poznań 1964; *Psalterz*, Poznań 1964 i Warszawa 1971; *Cztery poematy biblijne*, Warszawa 1972).

B i b l i a P o z n a ń s k a należy do współczesnych przekładów Pisma Świętego na język polski. Inicjatorem jej powstania był w grudniu 1960 r. ks. prof. Aleksy Klawek, który stanął na czele zespołu redakcyjnego złożonego z biblistów związanych głównie z Uniwersytetem Jagiellońskim. Opracowaniem przekładu Starego Testamentu kierował ks. Michał Peter, zaś Nowego Testamentu – ks. Marian Wolniewicz. Pierwsze wydanie kompletnego przekładu ukazało się w latach 1972-1975. Tłumacze zdecydowali się na daleko posuniętą wierność wobec oryginału, dając jej pierwszeństwo przed pięknem języka polskiego. Biblię Poznańską – ich zdaniem – można traktować jako wydanie źródłowe. Dotyczy to przede wszystkim ksiąg Starego Testamentu. Tłumaczenie Nowego Testamentu przedkłada wierność tradycji egzegetycznej nad szczegółowe odzwierciedlenie oryginału. Wyjątkowo ważną rolę odegrały obszerne wyjaśnienia wyrażen bądź całych zdań, zamieszczone w przypisach na dole każdej strony. Większość z nich spełnia soborowy postulat wydobywania orędzia teologiczno-moralnego z samego tekstu Biblii oraz przekonująco ukazuje wiarygodny kontekst historyczno-kulturowy, w jakim dana księga powstawała (zwłaszcza komentarze ks. Mariana Wolniewicza).

B i b l i a W a r s z a w s k o - P r a s k a – to tłumaczenie Pisma Świętego na współczesny język polski dokonane przez bp. Kazimierza Romaniuka, który pracę nad tym przekładem rozpoczął już w 1961, a ukończył w 1997 r. (sam Nowy Testament – w 1976 r.). Jest to drugi od czasu przekładu ks. J. Wujka kompletny przekład na język polski wykonany w całości przez jedną osobę, i to z języków oryginalnych, a nie z Wulgaty. Podstawowym założeniem tłumacza była daleko posunięta komunikatywność języka. Dlatego Biblia Warszawsko-Praska uznawana jest za dokonanie na pograniczu przekładu dynamicznego i parafrazy. Z uwagi na otwarcie ekumeniczne przypisy i wyjaśnienia ograniczone są do minimum.

W środowisku Chrześcijańskiej Akademii Teologii również podjęto prace nad przekładem Pism Świętego na język polski. Rozpoczął je w latach 50. XX w. ewangelicki biskup Jan Szeruda. Do współpracy przystąpili inni bibliści chrześcijańscy i w porozumieniu z Brytyjskim i Zagranicznym Towarzystwem Biblijnym stworzono Komisję Tłumaczeniową, w której skład weszli profesorowie ChAT. Z komisją tą współpracowali przedstawiciele Kościołów chrześcijańskich w Polsce, ponadto liczna grupa specjalistów. W wyniku tych prac już w 1964 r. wydano cztery Ewangelie, w 1966 r. – cały Nowy Testament,

a w 1970 r. – Księgę Psalmów. Ksiądz Aleksy Klawek⁸ – ze strony katolickiej – ocenił pozytywnie tłumaczenie Nowego Testamentu, co było najlepszym dowodem posłuszeństwa soborowemu wezwaniu do ekumenicznej współpracy w wielu dziedzinach, głównie na polu badań nad Pismem Świętym.

Komentarze oraz introdukcje do Pisma Świętego

„Jeżeli Biblia Tysiąclecia jest najważniejszym polskim dziełem biblijnym, to największym przedsięwzięciem – zainicjowanym przez KUL przed kilkunastu laty – jest pierwszy wielki komentarz do Starego i Nowego Testamentu (Pismo Święte Starego Testamentu; Pismo Święte Nowego Testamentu)” – pisał w 1972 r. ks. prof. Janusz Frankowski. Jak podkreślał, cała seria ma charakter fachowy, o charakterze historyczno-literackim. W dużym stopniu poszczególne tomy komentarza trafiły na biurka teologów i duszpasterzy. Otwierały przed nimi skarbiec słowa Bożego. Tomy z przekładami ksiąg Nowego Testamentu ukazywały się w latach 1959-1979. Tomy z przekładami ksiąg Starego Testamentu ukazywały się od 1962 i do 2008 cykl nie został ukończony, wydawane są jednak kolejne tomy. W 2008 r. ukazała się Księga Przysłów i zapowiadana była Księga Daniela. Ostatnio ukazał się komentarz do 1-2 Księgi Królów (2007), do Księgi Przysłów (2008) i drugie wydanie komentarza do Księgi Daniela (2008).

Innym, ważnym dziełem zainicjowanym przez KUL był także nowy, trzytomowy *Wstęp do Pisma Świętego*. Tom trzeci (*Wstęp do Nowego Testamentu*, pod red. F. Gryglewicza) ukazał się w Pallottinum już w 1969 r. W duchu biblistyki soborowej podana jest w nim także myśl teologiczna ksiąg świętych, ale także problemy autorstwa, daty i środowiska powstania, adresatów – krótko mówiąc kontekstu historyczno-eklezyjnego).

Publikacje w zakresie teologii biblijnej

Na szczególną uwagę zasługuje opublikowanie w 1972 r. wielkiego dzieła ks. Jana Stępnia *Eklezjologia św. Pawła* (Poznań 1972). Podejmuje ono zasadniczą problematykę teologiczną (elementy konstytutywne Kościoła w myśli św. Pawła) i jest owocem gruntownych badań i przemyśleń. Miało ono duży wpływ na dalszy rozwój polskiej teologii i samej biblistyki.

W nurcie teologii biblijnej sytuowała się też seria wydawnicza „Sprawy biblijne”, wznowiona w 1966 r. przez Księgarnię św. Wojciecha. Wydano w niej kilka

⁸ Por. RBL 1966, s. 63n.

ważnych zeszytów przybliżających tajemnicę Eucharystii, duchowy charakter czwartej Ewangelii (F. Gryglewicz), starotestamentowy kult ofiarniczy (S. Łach) czy motywacje napomnień moralnych w listach św. Pawła (K. Romaniuk), teologię pierwszych jedenastu rozdziałów Księgi Rodzaju (Cz. Jakubiec).

Ukazały się wartościowe przekłady z języków obcych, wśród których na wyróżnienie zasługuje *Teologia Starego Testamentu* G. von Rada (Warszawa 1986). Wielką rolę w przybliżaniu myśli Soboru i uprawianej po Soborze teologii biblijnej odegrała też wcześniejsza publikacja pracy zbiorowej zawierającej inspirujące artykuły biblistów światowej klasy pt. *Biblia dzisiaj*, pod red. J. Kudasiewicza (Kraków 1969). Trzeba też podkreślić wysokie nakłady wydawanych wtedy książek o tematyce biblijnej, sięgające w niektórych przypadkach kilkudziesięciu tysięcy egzemplarzy.

Należy także odnotować regularne publikowanie artykułów z zakresu teologii biblijnej na łamach „Rocznika Teologicznego ChAT”. Na szczególną uwagę zasługują opracowania ks. J. B. Niemczyka na temat starotestamentowego obrazu Boga oraz książka habilitacyjna ks. Wiktora Niemczyka na temat cierpienia *Od krainy Uz po Golgotę* – realizująca w gruncie rzeczy mocno przypomniany przez Sobór postulat interpretacji Biblii w kluczu organicznej jedności między Starym i Nowym Testamentem. Była ona drukowana na łamach „Rocznika Teologicznego ChAT” w latach 1962-1965.

D. Główne tezy soborowego nauczania o Biblii rozwijane w biblistyce polskiej

Ważna część soborowego nauczania – jak wiadomo – dotyczy kwestii związanych z rozumieniem natury Pisma Świętego, a zwłaszcza jego wiarygodności historycznej. Jednocześnie ojcowie Soboru położyli duży nacisk na zasady interpretacji Biblii, jakże istotne dla wiary Kościoła i głoszenia orędzia Objawienia Bożego współczesnemu światu. Tematy te również znalazły swoje odbicie w publikacjach naukowych polskich biblistów.

Powstawanie i wiarygodność historyczna Ewangelii

Sobór zachęcał biblistów katolickich do stosowania w interpretacji Ewangelii metod *Form-* i *Redaktionsgeschichte*, wolnych od ideologicznych założeń. Po raz pierwszy w Polsce te metody zostały zastosowane w naukowej egzegezie przez ks. J. Kudasiewicza (*Wstęp do Nowego Testamentu*, Pallottinum, Poznań 1969, 1962, s. 40-277). Autor nie ograniczył się do zaprezentowania zagadnień

historycznych i literackich, jak czyniono to we wstępach przedsoborowych (zob. np. *Prolegomena do Nowego Testamentu*, ks. E. Dąbrowskiego, 19593), ale centralne miejsce przyznał interpretacji Objawienia Bożego, utrwalonego w Ewangeliach dla współczesnego człowieka. Postulował, że naukowa interpretacja Pisma Świętego winna zastąpić dotychczas panującą w teologii metodę tzw. *dicta probantia*, które były skrupulatnie wybierane i katalogowane w celu poparcia odpowiednich tez nauczania Magisterium Kościoła, głównie dogmatów wiary. Aplikując narzędzia *Formgeschichte*, wskazał, że głównym tematem Ewangelii jest osoba Jezusa Chrystusa, a metoda historii redakcji uczuliła go na adresatów poszczególnych Ewangelii jako ważnego kryterium analizy teologii każdego synoptyka i św. Jana: „Ewangeliści nie pisali na półkę, ale tworzyli dla konkretnych ludzi i Kościołów, odpowiadali na konkretne pytania i problemy. Ich teologia odznaczała się odpowiedzialnością eklezyjalną, powstała we wspólnocie i służyła jej”.⁹ *Wstęp* ten doczekał się nowego wydania w 1986 r. (*Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, wyd. Biblioteka Więzi, Warszawa) – adresowanego do czytelników świeckich. Ograniczona została część historyczno-literacka, a poszerzona część teologiczną dodając nową sekcję: *Z narzędzia Ewangelii*. Natomiast w 1996 r. książka ta doczekała się tłumaczenia na język angielski i została wydana przez Wydawnictwo Paulistów w Nowym Jorku. W 2000 r. – Roku Wielkiego Jubileuszu – ukazało się drugie jej wydanie polskie w wydawnictwie Apostolicum, w którym dodano nową część *Trudności w lekturze Ewangelii*. Książka ta to prawdziwa szkoła teologii biblijnej, uprawianej na bazie pełnej recepcji *Vaticanum II* i z zastosowaniem nowych metod badawczych. Najbardziej oryginalne jej rozdziały znalazły się ostatecznie w książce *Jezus i Ewangelie w ogniu dyskusji* (J. Kudasiewicz, H. Witczyk, ITB Verbum, Kielce 2010), będącej odpowiedzią na współczesne wypaczenia w interpretacji Ewangelii Nowego Testamentu, jakie poczynił w swoich wykładach akademickich pt. *Universum wczesnych chrześcijan* posoborowy polski teolog Tomasz Węclawski (Polak).

Natchnienie i prawda Biblii

Charyzmat natchnienia biblijnego oraz jego skutki to jedna z najważniejszych prawd poddana soborowej refleksji. *Dei Verbum* w tej materii zwraca uwagę na trzy sprawy:

---

⁹ J. Kudasiewicz, *O swojej teologii*, w: S.C. Napiórkowski (red.), *Teologu polski, co sądzisz o swojej twórczości*, Teresin 2007, s. 166.

1. twierdzenia (sądy) hagiografa, które znajdują się w Piśmie Świętym należy uważać za twierdzenia (sądy) Ducha Świętego;
2. księgi święte uczą prawdy w sposób pewny, wiernie i bez błędu;
3. nasze zbawienie (*nostrae salutis causa*) jest celem, dla którego Bóg chciał, aby owa prawda została spisana.¹⁰

Ważne studium tematowi natchnienia biblijnego poświęcił ks. Henryk Muszyński.¹¹ Ukazał w nim całe bogactwo treści wynikających z charyzmatu, jakiego Duch Święty udzielił nie tylko autorom, ale wszystkim osobom zaangażowanym w proces powstawania ksiąg Pisma Świętego.

Proforystyka biblijna

Cały szósty rozdział *Dei Verbum* jest poświęcony tematowi: *Pismo Święte w życiu Kościoła*. W przedsoborowych wydaniach introdukcji problem ten omawiano na kilku stronicach, ograniczając się do proforystyki naukowej. We *Wstępie ogólnym do Pisma Świętego* (Poznań 1973; 19862) ks. J. Kudasiewicz poświęcił ponad 50 stron (221-275) proforystyce pastoralnej. Prezentuje w niej współczesne formy inicjacji biblijnej, zwłaszcza te zalecane przez Sobór: celebacje słowa Bożego oraz *lectio divina*. W 1991 r. ukazała się książka *Biblia w nauczaniu chrześcijańskim* (pod red. J. Kudasiewicz, Lublin, RW KUL). Można powiedzieć, że to studium soborowej nauki o roli Biblii w życiu Kościoła przygotowało od strony refleksji naukowej grunt pod apostolat biblijny w Polsce. Ostatecznie przyjął on formę ogólnokrajową jako „Dzieło im. Jana Pawła II” i rozwija się w każdej diecezji.

Obrona wiarygodności historycznej Objawienia Bożego

W przeciwstawieniu do biblistyki katolickiej i chrześcijańskiej wyłoniło się w Polsce – szczególnie mocno w latach 60. i 70. – religioznawstwo marksistowskie, wyrażające programowo ideologię ateistycznego racjonalizmu, a nawiązujące zazwyczaj do znanego w świecie nurtu interpretacji Biblii zwanego panbabilonizmem i podobnych mu trendów pozytywistycznych. Laicka grupa religioznawcza drukowała liczne prace dotyczące dziejów religii (np. *Zarys dziejów religii*, Warszawa 1964; 1968²). Do tej grupy należeli także bibliści. Najszerszą działalność i najmocniej związaną z Biblią prowadził Zygmunt Po-

¹⁰ Por. J. Homerski, *O natchnieniu i interpretacji Pisma Świętego*, w: S. Grzybek (red.), *Idee przewodnie soborowej konstytucji o Objawieniu Bożym*, s. 80.

¹¹ *Słowo natchnione. Zarys teologicznych treści natchnienia biblijnego*, Polskie Towarzystwo Teologiczne, Kraków 1983.

niatowski, który napisał wiele artykułów o Nowym Testamencie, drukowanych głównie na łamach czasopisma „Euhemer”, i kilka książek. Niektóre z nich mają charakter propagandowy; inne rzeczowy (np. *Na początku był Logos*, „Studia Religioznawcze” 1-2/1969). Z kolei w książce *Logos Prologu Ewangelii Janowej* (Warszawa 1970) daje się poznać jako dobrze odczytany w problematyce tego hymnu, a w pracy *Nowy Testament w świetle statystyki językowej* (Wrocław 1971) przybliżyła polskiej literaturze naukowej dane statystyczne R. Morgenthala. Trzeba także oddać Zygmuntowi Poniatowskiemu to, że jako pierwszy marksistowski religioznawca z Bloku Wschodniego uznał historyczność istnienia Jezusa Chrystusa. Główny błąd, jakiego dopuszczał się w swoich publikacjach, polegał na stawianiu na równi ksiąg kanonicznych Nowego Testamentu z ich apokryficznymi odpowiednikami (ewangeliami apokryficznymi czy apokryficzne Dzieje Pawła z Dziejami Apostolskimi). W krytyce biblistyki katolickiej przytaczał – najczęściej nieudolnie – poglądy autorów sprzed dwudziestu lat, operując kategoriami bardzo uproszczonymi.

Z kolei Józef Keller w popularnej przed laty książce *Od Mojżesza do Mahometa* (Warszawa 1969) daleki jest od choćby względnego obiektywizmu naukowego, popełniając w pisanim przez siebie rozdziale poświęconym osobie Jezusa z Nazaretu wiele mniejszych i większych błędów.

Specjalne miejsce – ze względu na merytoryczne znaczenie – w kręgu polskich laickich interpretacji Pisma Świętego mają prace naukowe Witolda Tylocha, badacza judaizmu, qumranisty i biblisty.¹² W latach 1977-1990 kierował on Zakładem Starożytnego Bliskiego Wschodu i Hebraistyki Uniwersytetu Warszawskiego.

Z pozycji całkowitej dowolności kierującej zamysłem literackiego eseju, choć nie wolnej od ideologicznej perswazji, pisane były artykuły Artura Sandauera, drukowane we „Współczesności” w 1971 r.: *Biblia pogańska* (nr 340) i *Biblia od końca czytana* (nr 349). Pisarz ten, jakkolwiek ma duże obeznanie z dziełami fachowymi i zna język hebrajski, swe analizy poszczególnych motywów przeprowadza tak dowolnie i w sposób tak oderwany od kontekstu całej

---

¹² Wyraźnie dominuje w nich podejście lingwistyczno-socjologiczno-pozytywistyczne, ale w zasadzie są wolne od ideologii ateistyczno-marksistowskiej. Do najważniejszych prac tego religioznawcy zalicza się: W. Tyloch, *Rękopisy z Qumran nad Morzem Martwym*, PWN, Warszawa 1963; tenże, *Aspekty społeczne gminy z Qumran w świetle rękopisów znad Morza Martwego i tekstów autorów starożytnych*, PWN, Warszawa 1968; tenże, *Odkrycia w Ugarit a Stary Testament*, PWN, Warszawa 1980; tenże, *Dzieje ksiąg Starego Testamentu. Szkice z krytyki biblijnej*, Warszawa 1981.

księgi czy całego Pisma, że zasłużył w pełni na miano „pobratymca niemieckich racjonalistów z XIX wieku” (J. Frankowski). Nastawienie do słowa biblijnego autor zmienił w tomie *Bóg, Szatan, Mesjasz i ...?* (Wydawnictwo Literackie, Kraków 1977), czyli w książce, która odbija w jakiś sposób osobistą fascynację pisarza judaizmem, a narodziny chrześcijańskiej wiary w Jezusa z Nazaretu – Syna Bożego przypisuje oddziaływaniu, jakie na Jego pierwszych żydowskich wyznawcach (jako Mesjasza) wywarła Septuaginta i jej słownictwo.

Wreszcie już całkowicie publicystyczne *Opowieści biblijne* (Warszawa 1963; najpierw drukowane w tygodniku ilustrowanym „Dookoła świata” w latach 1961-1962) Zenona Kosidowskiego, które nie miały nic wspólnego z jakąkolwiek nauką, ale były – i są do dziś – szeroko rozpowszechniane i stwarzają pozory naukowości. Możliwość otwartej polemiki z tym zbiorem, a także z podobnymi *Opowieściami ewangelistów* tegoż autora była niemal całkowicie paraliżowana przez cenzurę ateistyczno-marksistowskiego państwa, jakim do końca była PRL.

Mimo gorliwości cenzorów zasadniczą polemikę z tezami Z. Poniatowskiego i Z. Kosidowskiego podjął ks. Józef Kudasiewicz w „Więzi” z 1964 r. (nr 11-12). Najpierw była ona „drukowana” w dziesiątkach egzemplarzy na zwykłej maszynie do pisania w Wydziale Katechetycznym Kurii Diecezjalnej w Kielcach, a rozpowszechniana w kręgach duszpasterzy i katechetów całej Polski. W istotny sposób została rozwinięta i poszerzona przez publikację w „Znaku” (nr 136), gdzie ks. Kudasiewicz nie tylko zbijał poszczególne tezy Kosidowskiego, ale nade wszystko wyjaśniał z punktu widzenia biblistyki naukowej kluczowe pojęcia takie jak „mit” czy „cud” w Piśmie Świętym oraz przybliżał naukową wiedzę na temat historycznego procesu powstawania Ewangelii. Ostatecznie, pozytywny wykład soborowej nauki o wiarygodności historycznej Pisma Świętego, a zwłaszcza Ewangelii, o natchnieniu i prawdzie Pisma, a zwłaszcza o godnym zaufania także przez człowieka XX w. orędziu Biblii zawarł w książce *Biblia – historia – nauka* (Kraków 1978).

Badania interdyscyplinarne

Sobór dał impuls do rzetelnych badań środowiska religijnego, w którym powstawało Pismo Święte. Dlatego też i w Polsce obserwuje się wyraźny wzrost zainteresowania studiami qumranologicznymi. Przed 1985 r. istniał polski przekład najważniejszych tekstów z groty 1 i 11 oraz syntetyczne prezentacje problematyki qumrańskiej (Eugeniusz Dąbrowski, Józef T. Milik), prowadzono prace badawcze nad genezą i charakterem wspólnoty qumrańskiej (Witold Tyloch),

analizowano qumrańskie pojęcia etyczne i antropologiczne (Lech Stachowiak) i sam rozwój języka religijnego w Qumran (Henryk Muszyński).

Po 1985 r. inspirującą rolę odegrał krakowski orientalista i wydawca Zdzisław J. Kapera, który nawiązał kontakty z zagranicznymi ośrodkami naukowymi, opublikował w języku angielskim wybraną polską bibliografię na temat odkryć qumrańskich,¹³ zorganizował kilka międzynarodowych kolokwium qumranologicznych w Mogilanach i w Krakowie (1987, 1989, 1991, 1993, 1995) oraz założył serię wydawniczą „Qumranica Mogilanensia” i czasopismo „The Qumran Chronicle”.

Równoległe do badań qumranologicznych i z wykorzystaniem ich rezultatów dynamicznie rozwijały się studia nad żydowską literaturą międzytestamentalną (Stanisław Mędała CM¹⁴; Antoni Tronina¹⁵), a także nad żydowskimi tradycjami interpretacji Biblii i literaturą targumiczną (Antoni Tronina¹⁶).

Podsumowując okres zwany posoborową „wiosną biblijną” w Polsce, należy stwierdzić, że największy wkład w studium Pisma Świętego w tym czasie – naznaczonym zmaganiem z ideologią marksistowską w dydaktyce i w polityce wydawniczej oraz prześladowaniami ze strony ateistycznego systemu władzy państwowej na uczelniach – wnieśli tacy bibliści jak: Stanisław Łach, Feliks Gryglewicz (1909-1991), Józef Homerski (1922-2003), Augustyn Jankowski (1916-2005), Lech R. Stachowiak (1926-1997), Jan Stępień (1910-1995), Stanisław Grzybek (1915-1998), Michał Peter (1922-1982), Marian Wolniewicz (1919-2005), a także Józef Kudasiewicz (1926-2012), Janusz Frankowski, Hugolin Langkammer OFM i Kazimierz Romaniuk. Zasłużony rozgłos zdobywał również przedwcześnie zmarły Ludwik W. Stefaniak CM (1930-1972). Na uznanie zasługuje nie tylko ich dorobek naukowy inspirowany nauką *Dei Verbum*

---

¹³ Z. Kapera, *Selected Polish Subject Bibliography of the Dead Sea Discoveries*, Folia Orientalia, t. 23, Kraków 1985-1986, s. 269-338.

¹⁴ Wcześniejsze badania zostały syntetycznie opracowane i wydane w książce S. Mędała, *Wprowadzenie do literatury międzytestamentalnej*, The Enigma Press, Kraków 1994.

¹⁵ Znamienne w tym nurcie badań A. Troniny są m. in. artykuły: tenże, *Ps 110,4 w interpretacji międzytestamentalnej*, *Collectanea Theologica* 63(1993) nr 3, s. 89-95; tenże, *Psalmy Salomona oraz ich echa w pismach Nowego Testamentu*, RTK 41(1994) z. 1, s. 65-78 i RTK 42 (1995) z. 1, s. 45-58.

¹⁶ Zob. tenże, *Psalm 67/68 w tradycji judaistycznej i nowotestamentalnej*, RBL 35/1982, s. 12-27; tenże, *Teologia Tory według targumu do Psalmów*, RTK 30 (1983) z. 1, s. 47-64.

oraz działalność dydaktyczno--wydawnicza, ale także pełne poświęcenia zaangażowanie w zakresie tworzenia nowych środowisk oraz szkół biblijnych.

2. Inspirowane nauką Soboru studium Pisma Świętego w czasach wolności – po 1989 r.

„Głębokie przemiany polityczne w 1989 r. przyniosły tak duże ożywienie badań teologicznych i biblijnych, że można je porównać z »wiosną biblijną« po Vaticanum II” (W. Chrostowski). Nowe warunki sprzyjały kształceniu liczniejszych kadr w najlepszych ośrodkach zagranicą. Wielu Polaków studiujących w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie dostaje odpowiedni czas na studia specjalistyczne aż do uzyskania doktoratu z zakresu nauk biblijnych. Łatwiejszy staje się kontakt z najlepszymi bibliotekami, a polscy bibliści są w stanie kompletować własne, kierunkowe warsztaty badawcze. Te i wiele innych czynników sprawia, że wkład biblistów polskich w posoborowe studium Pisma Świętego w ostatnim ćwierćwieczu jest doprawdy znaczący i zaczyna być dostrzegany w świecie.

W poniższej prezentacji zostaną uwzględnione te inicjatywy biblistów polskich, które rzeczywiście przybliżają Biblię Kościołowi i człowiekowi współczesnemu, odsłaniając coraz to nowe głębie zawartego w niej Objawienia Bożego, które winno być przyjęte posłuszeństwem wiary.

A. Nowe przekłady Pisma Świętego

W 1993 r. z inicjatywy Komitetu Krajowego Towarzystwa Biblijnego w Polsce, w skład którego wchodzi jedenaście Kościołów, reprezentowanych przez swoich oficjalnych przedstawicieli: Kościoła Rzymskokatolickiego, Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, Kościoła Ewangelicko-Reformowanego, Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego, Kościoła Polskokatolickiego, Starokatolickiego Kościoła Mariawitów, Kościoła Chrześcijan Baptystów, Kościoła Adventystów Dnia Siódmego, Kościoła Zborów Chrystusowych i Kościoła Zielonoświątkowego oraz po konsultacjach z Redakcją Naukową Biblii Tysiąclecia, zapadła wspólna decyzja o rozpoczęciu prac nad pierwszym w języku polskim, ekumenicznym przekładem Pisma Świętego. Jako pierwszy wydano tomik Ewangelii według

św. Mateusza w 1997 r. W tym samym roku ukazała się także Ewangelia według św. Marka. U progu trzeciego tysiąclecia historii chrześcijaństwa została wydana na przełomie 1999 i 2000 r. Ewangelia według św. Łukasza w siedmiu językach: polskim, włoskim, niemieckim, angielskim, hiszpańskim, francuskim i rosyjskim. W lipcu 2001 r. zostało ukończone ekumeniczne tłumaczenie całego Nowego Testamentu i Księgi Psalmów, a w dniu 26 września 2001 r. w auli Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Warszawsko-Praskiej w Warszawie odbyła się uroczysta prezentacja pierwszego polskiego e k u m e n i c z n e g o przekładu Nowego Testamentu i Psalmów, przygotowanego i wydanego przez Towarzystwo Biblijne w Polsce.

Po kanonicznych księgach dydaktycznych Starego Testamentu (*Pismo Święte Starego Testamentu. Księgi Dydaktyczne. Przekład ekumeniczny*, Warszawa 2008) Towarzystwo Biblijne w Polsce zaprezentowało kolejną część Starego Testamentu w przekładzie ekumenicznym, a mianowicie tzw. Księgi Deuterokanoniczne (2012). Przekład zaakceptowało dziewięć z jedenastu Kościołów członkowskich Towarzystwa Biblijnego w Polsce.

B i b l i a P a u l i s t ó w – prace nad tym przekładem rozpoczęto w 1996 r. Do współpracy zaproszono wielu biblistów z polskich ośrodków teologicznych, jak też grono polonistów czuwających nad poprawnością i komunikatywnością języka polskiego. Od strony merytorycznej nad całością prac czuwali: ks. prof. Julian Warzecha i ks. prof. Antoni Tronina (Stary Testament) oraz ks. prof. Jan Łach i ks. dr hab. Franciszek Mickiewicz (Nowy Testament). Już w 2005 r. wydano Nowy Testament i Psalmy, a listopadzie 2008 r. pełne wydanie Pisma Świętego. Dobrane grono biblistów dokonywało przekładu tekstu greckiego lub hebrajskiego z krytycznego wydania tekstów źródłowych. Następnie przekład ten był opiniowany przez kilkusobowy zespół specjalistów, a w grupach roboczych ustalano najlepsze brzmienie tekstu. Obszerne i różnorodne komentarze sprawiają, że tekst Pisma Świętego może być samodzielnie czytany i medytowany, nawet przez ludzi młodych.

W 2008 r. zakończono wydawanie dziesięciotomowej *Biblii dla każdego* (red. Henryk Witczyk), która umiejętnie łączy wszystkie walory włoskiego pierwowzoru z uprzystępnieniem tekstu Biblii i komentarza do niego w języku polskim.

W 2006 r. dzięki staraniom bp. Zbigniewa Kiernikowskiego ukazała się polska edycja *B i b l i i J e r o z o l i m s k i e j*, w której połączono jej marginalia i objaśnienia z tekstem przekładu piątego wydania Biblii Tysiąclecia.

B. Nowe czasopisma i serie wydawnicze

Bibliistyka polska wzbogaciła się o kilka renomowanych serii wydawniczych, które udostępniły i przybliżyły światowy dorobek w tej dziedzinie. Na wyszczególnienie zasługują monumentalne serie Oficyny Wydawniczej „Vocatio”, których pomysłodawcą i redaktorem jest Waldemar Chrostowski. Pierwsza to „Prymasowska Seria Biblijna” (34 tomy). Ukazało się w niej wiele podręczników akademickich, a także niezbędne encyklopedie, słowniki, konkordancje i introdukcje biblijne. Natomiast druga to „Rozprawy i Studia Biblijne” (37 tomów), w której jest prezentowany dorobek polskiej bibliistyki (doktoraty i rozprawy habilitacyjne).¹⁷

Z kolei serie wydawnicze firmowane przez Instytut Nauk Biblijnych KUL wnoszą w polską myśl teologiczną rodzimy dorobek naukowy w zakresie posoborowego studium Pisma Świętego. W serii „Analecta Biblica Lublinsia” publikowane są materiały z sympozjów międzynarodowych i ogólnopolskich, organizowanych każdego roku na KUL-u z udziałem studentów i wykładowców z różnych ośrodków akademickich Polski.¹⁸ Z kolei seria „Studia Biblica Lublinsia” udostępnia wyniki badań doktorów promowanych w INB bądź zagranicą oraz rozprawy habilitacyjne.¹⁹ Uzupełnia ją seria rozpraw z zakresu filologii i teologii biblijnej „Biblioteka Verbum Vitae”.²⁰ Natomiast tomy drukowane we wznowionej serii „Materiały pomocnicze do wykładów z bibliistyki” są pomyślane jako książki służące wykładom z Pisma Świętego, głównie w zakresie filologii, analizy semantycznej, metodologii i egzegezy uprawianej metodą historyczno-krytyczną, narracyjną i retoryczną.²¹

Pod auspicjami Stowarzyszenia Biblistów Polskich ukazuje się seria książek pamiątkowych „Ad Multos Annos” (red. W. Chrostowski), wydawana w celu uczczenia najbardziej zasłużonych biblistów. Każdy z tomów daje głęboki wgląd w pracę badawczą jubilata oraz pozwala poznać bliski mu krąg uczniów i współpracowników.

Utworzono kilka nowych czasopism biblijnych wydawanych przez nowe wydziały teologiczne oraz INB KUL. Do tych, które mają ustaloną renomę („Collectanea Theologica”, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, „Roczniki Teolo-

¹⁷ Pełną listę całej serii zob. na s. 386 i 420.

¹⁸ Pełną listę całej serii ABL zob. na s. 366.

¹⁹ Pełną listę całej serii ABL zob. na s. 454

²⁰ Pełną listę publikacji w tej serii zob. na s. 488

²¹ Wykaz dotychczas opublikowanych w tej serii książek zob. na s. 488.

giczno-Kanoniczne”, przemianowane na „Roczniki Teologiczne, a następnie „Roczniki Biblijne”), doszły: „Scriptura Sacra” (Opole), „The Polish Journal of Biblical Research” (Kraków), „Studia Biblica et Patristica Thorunensia” (Toruń) – a także półrocznik tematyczny „Verbum Vitae” (INB KUL)²² oraz „The Biblical Annals” (INB KUL).

C. Dokumenty Papieskiej Komisji Biblijnej – przekład i komentarze

W 1993 r. Papieska Komisja Biblijna wydała dokument *O interpretacji Biblii w Kościele*, który bezpośrednio nawiązuje do najważniejszego postulatu Soboru – przybliżenia na nowo Pisma Świętego Kościołowi. Był on przedmiotem pogłębionej refleksji i dyskusji na dwóch sympozjach biblistów polskich: w Szczecinie (1995) i w Radomiu (1996).

Wiele uwagi poświęcono dokumentowi Papieskiej Komisji Biblijnej *Naród żydowski i jego Święte Pisma w Biblii chrześcijańskiej* (2001). I to nie tylko w formie artykułów drukowanych w różnych czasopismach, ale przez debatę na sympozjum biblistów polskich w Lublinie (2002), której owoce zebrano w publikacji książkowej. Ta refleksja ma niemałe znaczenie dla wypracowania nowej chrześcijańskiej teologii judaizmu, a także stymulowania – w duchu soborowej deklaracji *Nostra aetate* – relacji Kościoła z Żydami i judaizmem.

D. Nowe komentarze

W celu uczczenia Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 ukazały się polskie edycje dwóch monumentalnych komentarzy biblijnych: *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego* (red. W.R. Farmer, red. wyd. pol. W. Chrostowski, Warszawa 2000, 2001²) oraz *Katolicki komentarz biblijny*, czyli polska wersja *The New Jerome Biblical Commentary* (red. wyd. pol. W. Chrostowski, Warszawa 2001). Oba rozeszły się w kilkutyśięcznych nakładach.

Poczynając od 2005 r. ukazuje się *N o w y K o m e n t a r z B i b l i j n y* – seria naukowych przekładów ksiąg Pisma Świętego wraz z komentarzami (wyd. Edycja Świętego Pawła, Częstochowa). Jest to trzecia po komentarzach KUL oraz Biblii Lubelskiej współczesna seria przekładowa przeznaczona dla teologów, katechetów i duszpasterzy. Komentarz wychodzi od zagadnień lite-

²² Wykaz tematów poszczególnych numerów zob. s. 514.

racko-historycznych, a poprzez egzegezę zmierza do przedstawienia orędzia teologicznego badanych po kolei perykop. W Komitecie redakcyjnym pierwszego wydania znaleźli się ks. Antoni Paciorek (przewodniczący), ks. Roman Bartnicki, ks. Tadeusz Brzegowy, ks. Antoni Tronina, ks. Julian Warzecha.

E. Współpraca interdyscyplinarna, ekumeniczna oraz interreligijna

Ważnym *novum* w posoborowym studium Pisma Świętego jest współpraca biblistów katolickich z naukowcami z dziedzin pokrewnych i pomocnych bibliście, pracujących na uniwersytetach i w innych placówkach badawczych oraz współpraca ekumeniczna. Wcześniej była ona sporadyczna, ale w bardzo widoczny sposób ożywiła się po 1989 r. Zostały nawiązane kontakty z Polskim Towarzystwem Orientalistycznym, Komisją Orientalistyczną Polskiej Akademii Nauk oraz Polskim Towarzystwem Studiów Żydowskich. Bardzo obiecujące stało się utworzenie Komisji Nauk Teologicznych Polskiej Akademii Nauk, w której znalazło się kilku biblistów (W. Chrostowski; A. Tronina; A. Malina; H. Witczyk).

Z kolei najbardziej wymowne świadectwo skuteczności współpracy ekumenicznej stanowi ekumeniczny przekład Biblii. Okazją do współpracy ekumenicznej na poziomie pastoralnym jest przede wszystkim doroczny Tydzień Modlitwy o Jedność Chrześcijan, poprzedzony Dniem Judaizmu, a zwieńczony Dniem Islamu w Kościele katolickim w Polsce. Ważną rolę w nawiązywaniu i rozwijaniu owocnego, ekumenicznego i soborowego zarazem studium Pisma Świętego pełni Towarzystwo Biblijne w Polsce.

F. Wkład w mariologię II Soboru Watykańskiego

Sobór poświęcił cały 8 rozdział Konstytucji o Kościele (*Lumen gentium*) osobie Najświętszej Maryi Panny oraz jej roli w dziejach zbawienia. Nie tylko potwierdził naukę Soboru Efeńskiego o Maryi jako Bożej Rodzicielce (*Theotokos*), ale określił jej relację do całej Trójcy Świętej, nazywając ją Matką Syna Bożego, umiłowaną Córam Ojca i Oblubienicą (Świątynią) Ducha Świętego. Nie ulega wątpliwości, że głęboka nauka *Vaticanum II* dała początek swego rodzaju posoborowej wiośnie maryjnej.

Bibliści polscy wnieśli wielki wkład w rozwój mariologii, a co za tym idzie – w kult Matki Bożej zgodny z jej wielkością i rolą w dziejach zbawienia. Bez

wątpienia wielką część tego wkładu zawdzięczamy publikacjom ks. J. Kudasiewicza. Liczne artykuły i referaty ostatecznie złożyły się na klasyczne już dzisiaj dzieło *Matka Odkupiciela. Szkice z mariologii biblijnej* (wyd. Jedność, Kielce 1991). Z kolei o. prof. Augustyn Jankowski zebrał swoje wcześniejsze artykuły (drukowane w latach 1954-2002), starsze przepracował w duchu soborowej mariologii, i wydał w formie książki pt. *Blżej Bogurodzicy* (wyd. WAM, Kraków 2004). Bez wątpienia wielkim osiągnięciem kilkunastoosobowego grona biblistów jest opracowanie komentarzy biblijno-liturgicznych i homilii do wszystkich formularzy nowego mszału i lekcjonarza maryjnego. Zostały one wydane w książce *Nowe Msze o Najświętszej Maryi Pannie* (red. A. Paciorek; H. Witczyk, Jedność, Kielce 2008).

Liczni bibliści polscy współpracują na stałe z kwartalnikiem „Salvatoris Mater”, wydawanym od 1999 r. w Licheniu przez Centrum Formacji Maryjnej. Jeszcze inni publikują w nim swe artykuły bądź recenzje. Kształtują tym samym – zgodnie z zaleceniem Soboru – głęboko biblijny kult Matki Bożej.

G. Wkład biblistów polskich w biblistykę światową

W cytowanym już artykule ks. Janusz Frankowski pisał w 1973 r.: „Należy podkreślić fakt, że nie tylko polscy bibliści żyjący za granicą, ale i niektórzy pracujący w kraju, jak np. ks. L. Stachowiak i przede wszystkim ks. K. Romaniuk²³ wyszli przez swe publikacje zagraniczne na arenę międzynarodową. Ważnym bardzo wreszcie znakiem potwierdzającym rozwój biblistyki polskiej było mianowanie w 1965 r. przez papieża Pawła VI ks. prof. Stanisława Łacha, jako pierwszego Polaka, konsultorem Papieskiej Komisji Biblijnej”. W późniejszych latach w czasopismach zagranicznych ukazywały się artykuły innych polskich biblistów: H. Langkammera, J. Kudasiewicza, a VI rozdział habilitacji ks. J. Frankowskiego (*Hebr 1,3 – Hymn zacytowany czy utwór autora Hebr?*) przełożony na angielski ukazał się „Biblische Zeitschrift” w 1983 r., cytowany przez H.F. Weissa w komentarzu do Listu do Hebrajczyków (Goettingen 1991) i przez R.E. Browna w jego introdukcji do Nowego Testamentu (New York 1997).

W 1984 r. ks. prof. Ryszard Rubinkiewicz wydał pionierską pracę na temat wpływu Księgi Henocha etiopskiego na Nowy Testament: *Die Eschatologie von*

---

²³ K. Romaniuk, *L'amour du Père et du Fils dans la sotériologie de saint Paul*, Rzym 1961 (praca doktorska).

Henoch 9–11 und das Neue Testament (Klosterneuburg 1984); kilka lat później opublikował po francusku swój doktorat biblijny: *L'Apocalypse d'Abraham (en vieu slave)* (Lublin 1987).

W wydawnictwie Biblicum z kolei drukowano fragmenty rozpraw doktorskich polskich uczonych:

1. Janusza Frankowskiego, „*Katapausis*”. *Étude sur l'arrière-fond de la conception de pérégrination vers le Repos*, Roma 1965;
2. Hugolina Langkammera, *Christus der SchOpfungsmittler — Die biblische Texte und die Ursprung des Glaubens*, Roma 1966;
3. Mariana Gołębiewskiego, *Analyse litteraire et théologique d'Is 54–55: Une alliance éternelle avec la nouvelle Jerusalem*, Roman 1976;
4. Zbigniewa Kiernikowskiego, *La crescita della comunità – Corpo di Cristo: l'identità e il dinamismo della vita cristiana rispecchiate nella dinamica del testo della Lettera ai Colossesi* (Romae 1983).

W późniejszych latach polscy bibliści publikują w językach kongresowych coraz częściej wyniki swych badań w formie całych monografii:

1. Henryk Muszyński, *Fundament, Bild und Metaphor in den Handschriften aus den Qumran*, *Analecta Biblica* 61, Roma 1975;
2. Stanisław Hałas, *Risurrezione e vita secondo la Prima Lettera di Pietro*, Roma 1993;
3. Krzysztof Bardski, *Il „Commentarius in Ecclesiastem” di Girolamo: dall'intenzione del testo alle tradizioni interpretative*, Roma 1997;
4. Henryk Witczyk, *Gesù nel ruolo di Elia secondo Gv. 1, 19–34*, Edizioni Piemme 1998;
5. Andrzej Gieniusz, *Rom 8,18-30. Suffering Does Not Thwart the Future Glory*, Scholars Press, United States 1999;
6. Wojciech Pikor, *La comunicazione profetica alla luce di Ez 2-3*, Roma 1999;
7. Artur Malina, *Gli scribi nel Vangelo di Marco. Studio del loro ruolo nella sua narrazione e teologia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2002;
8. Dariusz Dziadosz, *Gli oracoli divini in 1Sam 8–2Re 25. Redazione e teologia nella storia deuteronomistica dei re*, Roma 2002;
9. Henryk Drawnel, *An Aramaic Wisdom Text from Qumran. A New Interpretation of the Levi Document*, Leiden 2004;

10. Mirosław S. Wróbel, *Who are the father and his children in Jn 8:44? The literary, historical and theological analysis of Jn 8:44 and its context*, Paris 2005;
11. Dariusz Iwański, *The Dynamics of Job's Intercession*, Rome 2006;
12. Elżbieta M. Obara, *Le strategie di Dio. Dinamiche comunicative nei discorsi divini del Trito-Isaia*, Roma 2010;
13. Wojciech Węgrzyniak, *Lo stolto ateo. Studio dei Salmi 14 e 53*, Franciscan Press, Jerusalem 2010;
14. Artur Zawadzki, *Il peccato di Gabaa. Os 10,8-10.11-15 e i suoi echi in Geremia*, SBL 8, Wydawnictwo KUL, Lublin 2010;
15. Andrzej Demitrów, *Quattro oranti nell'elogio dei Padri (Sir 44-51). Studio dei testi e delle tradizioni*, Roma 2011;
16. Zbigniew Grochowski, *Il discepolo di Gesù nell'ora della prova (Gv 18-19). Luogo di rivelazione del Maestro*, obrona 29 II 2012 r. w Studium Biblicum Franciscanum w Jerozolimie;
17. Krzysztof Napora, *The Concept of Separation in the Flood Narrative (Gen. 6-9)*, obrona 19 XI 2011 r. w École Biblique et Archéologique Française w Jerozolimie; przyg. do druku;
18. Henryk Drawnel, *Astronomical Book from Qumran*. Tekst, wydanie krytyczne, tłumaczenie i komentarz, Oxford 2012.

W celu zilustrowania ich wkładu w biblistykę światową warto zaprezentować dwie, najnowsze monografie. Pierwsza to rozprawa doktorska ks. Adama Kubisia.²⁴ Rozdziały IV i V tej pracy omawiają liczne aluzje do Księgi Zachariasza oraz echa tego proroctwa w czwartej Ewangelii (łącznie 26 tekstów Janowych). Nowatorskie jest ukazanie odwołania do Księgi Zachariasza w narracji o zmartwychwstaniu (J 20) jako wypełnienie zapowiedzi o odbudowie świątyni ciała Jezusa (J 2, 13-22). Autor wykazał w rozprawie, że proroctwo Zachariasza zostało użyte przez autora czwartej Ewangelii dla odpowiedzi na kluczowy problem wczesnego chrześcijaństwa, jakim była mesjańskość oraz boskość Jezusa (wprowadzenie cytatu o patrzeniu na przebitego ma także wskazać na boskość Jezusa, o czym zapominają autorzy współczesnych komentarzy), ale także na najbardziej palący problem zarówno wczesnego chrześcijaństwa, jak i judaizmu po 70 r., jakim było zburzenie świątyni jerozolimskiej. Janowe odwołania do

---

²⁴ A. Kubiś, *The Book of Zechariah in the Gospel of John*, Études bibliques: Nouvelle série 64, J. Gabalda et Cie, Paris 2012.

tej księgi prorockiej służyły wyrażeniu rewolucyjnej prawdy, iż istnieje nowa świątynia, Jezus, Król-Mesjasz; świątynia, która została odbudowana w Jego zmartwychwstaniu (Za 6,12-13 = J 2,13-22; 20:1-29; Za 9,9 = J 12,12-19; Za 14,21 = J 2,13-22). Cytatami i aluzjami do Księgi Zachariasza ewangelista Jan ilustruje jeszcze inną prawdę: tak jak eschatologiczna świątynia miała być źródłem rzek z czasów stworzenia (Za 14,8), wody, która obmywała z grzechu (Za 13,1), tak *nowa* świątynia, Jezus, Król-Mesjasz, jest źródłem wody żywej, Ducha, który gasi pragnienie (J 4,10; 7:37-39; 19,34.37) i stwarza nowego człowieka pozbawionego grzechu (J 20,22-23).

Druga to monografia ks. Marcina Kowalskiego,²⁵ w której uczeń o. prof. J.-N. Aletiego dowodzi, że 2Kor 10 to programowy wstęp do mowy, którą apostoł wygłasza w czterech ostatnich rozdziałach 2Listu do Koryntian. Stosując schemat antycznej *dispositio* retorycznej, autor rozprawy przedstawia rozwój myśli Pawła w 2Kor 10–13, zorganizowanej wokół *propositio* w 2Kor 10,7-8, w której apostoł, wbrew swoim oponentom, dowodzi, że jest autentycznym sługą Chrystusa. Z analizy sytuacji retorycznej (*stasis*) wynika, że Paweł oskarżany jest w Koryncie o słabość (brak wykształcenia retorycznego, brak zdecydowanej akcji dyscyplinującej podczas ostatniej wizyty, podejmowana praca fizyczna, sympatia okazywana słabym i ludziom z marginesu), która według kryteriów jego przeciwników dyskwalifikuje go jako głoszącego. Apostoł, zmuszony do odpowiedzi na oskarżenia i zatroskany o dobro wspólnoty, wchodzi ze swoimi przeciwnikami w retoryczną *synkrisis* (porównanie) i chlubi się swoją pracą bez zapłaty w Koryncie (11,7-15) oraz cierpieniami i prześladowaniami, które zniósł dla Jezusa (11,22-29). Paweł ukazuje swoją wielkość jako apostoła, lecz jednocześnie wygłasza mowę, w której, podobnie jak jego przeciwnicy, skupia się na sobie i przypisuje sobie chwałę należną Bogu. Narzędziem, które umożliwi mu przekształcenie mowy pochwalnej na własną cześć w mowę chwalcą Pana, będzie paradoksalne chlubienie się ze słabości. Paweł wprowadza je stopniowo, od 2Kor 11,30-33, i wieńczy stwierdzeniem w 2Kor 12,9-10. Wchodząc w sposób myślenia i kategorie wartościowania przeciwników, odwraca je ostatecznie i ukazuje słabość jako integralny składnik tożsamości autentycznego apostoła i drogę do upodobnienia się do Chrystusa. W nowatorskim ujęciu prezentowanej pracy mowa Pawła w 2Kor 10–13 traktowana jest jako integralna część 2Listu

²⁵ M. Kowalski, *Transforming Boasting of Self into Boasting in the Lord. The Development of the Pauline Periautologia in 2 Cor 10–13 in Light of the Programmatic Introduction of 2 Cor 10*, University Press of America, Washington 2013.

do Koryntian, i stanowi nie apologię, lecz periautologię, mowę pochwalną na własną cześć, która ma pokazać wspólnocie wzór autentycznego apostoła Chrystusa jaśniejący w Pawle.

H. Perspektywy polskiej biblistyki

Soborowa konstytucja *Dei Verbum* w kwestiach dotyczących naukowego studium Pisma Świętego swe ważne rozwinięcie w dokumencie Papieskiej Komisji Biblijnej *O interpretacji Biblii w Kościele*. Zawiera on ważne wskazania dotyczące dalszego rozwoju biblistyki, która winna pozostawać nauką teologiczną, służącą pogłębianiu wiary Kościoła zanurzonego w świecie nowych wyzwań ze strony ponowoczesnej kultury i skomercjalizowanej nauki. W jakich kierunkach winna podążać biblistyka polska w najbliższych latach i dziesięcioleciach?

Nawiązanie systematycznej współpracy z wiodącymi ośrodkami badań biblijnych

Od wielu lat INB KUL czy zakłady biblijne na Wydziałach Teologii (Warszawa, Kraków, Katowice, Toruń) zapraszają znanych biblistów z Europy Zachodniej, USA czy Izraela z wykładami gościnnymi. Międzynarodowe Jesienne Dni Biblijne, organizowane od 2005 r. przez Instytut Nauk Biblijnych KUL, weszły już na stałe do kalendarza polskiej biblistyki.

Od 2011 r. INB KUL prowadzi rozmowy z Papieskim Instytutem Biblijnym w Rzymie w sprawie systematycznej i formalnej współpracy. Polegać ona będzie na tym, że polscy studenci pierwsze trzy semestry będą uczyć się na wykłady w INB KUL, a cztery kolejne na *Biblicum*, gdzie otrzymają licencjat nauk biblijnych, zachowując możliwość osobistego wyboru miejsca studiów doktoranckich.

Utworzenie jednego czasopisma obcojęzycznego

W latach 90. na UKSW wydawany był w językach obcych jeden numer w roku czasopisma „Collectanea Theologica”. Od dwóch lat INB KUL wydaje rocznik „The Biblical Annals”. W 2013 r. czasopismo to stanie się półrocznikiem. Dociera do ważniejszych bibliotek teologiczno-biblijnych w świecie. Wśród autorów są również bibliści spoza Polski. W dziale „Recenzje” przybliży najlepsze publikacje światowej biblistyki. Oznacza to, że tworzący dzisiaj bibliści polscy są w stanie uczestniczyć w ogólnoświatowym dialogu naukowo-badawczym.

Seria książkowa – z doktoratami i habilitacjami w językach kongresowych

Dotychczas swoje obcojęzyczne publikacje naukowe bibliści polscy drukowali w wydawnictwach i seriach wydawniczych zagranicznych. Należy postulować, aby tego rodzaju publikacje ukazywały się w serii wydawanej w Polsce. Mogłaby nią być np. powołana przed kilkoma laty w INB KUL seria „Studia Biblia Lublinensia”. To pozwoliłoby wyraźniej prezentować w świecie dorobek polskiej bibliistyki, który jest całkiem pokaźny i znaczący, jeżeli weźmie się pod uwagę wszystkie okoliczności i przeciwności historyczne i współczesne.

*

Przeprowadzony przegląd najważniejszych kierunków pracy naukowej pozwala dostrzec ogromny rozwój polskiej bibliistyki na przestrzeni ostatnich 50 lat. Zdecydowało o nim wiele czynników. Najważniejszym była pogłębiona recepcja nauki II Soboru Watykańskiego na temat Objawienia Bożego przekazanego w Piśmie Świętym i Tradycji, definitywne otwarcie na nowe metody badawcze zalecane przez Magisterium Kościoła, zakorzenienie pracy badawczej w realiach życia Kościoła w Polsce oraz ukierunkowanie na teologię i liturgię. Ten ostatni czynnik jest bardzo ważny z punktu widzenia realizacji wezwań soborowych. Zaiste, bibliistyka polska ma coraz większy wpływ na myślenie teologów polskich, a Pismo Święte dzięki bardzo licznym publikacjom historyczno-krytycznym i egzegetycznym ma szansę stawać się duszą teologii.

W nadchodzących latach bibliści polscy winni z większą stanowczością dążyć do prowadzenia jeszcze głębszego dialogu z teologami (sesje interdyscyplinarne), a także ze światem nauk ścisłych i humanistycznych. Odrębnym zadaniem jest nawiązanie szerszego dialogu ze światem szeroko rozumianej kultury, zwłaszcza tej tworzonej współcześnie za pomocą mediów elektronicznych (film, programy telewizyjne i radiowe, Internet). Mają też ważną rolę do odegrania w inicjatywie „Dziedziniec pogan”, realizowanej w odpowiedzi na wezwanie papieża Benedykta XVI. Chodzi w niej o dialog ze światem ateistycznego humanizmu, czyli z ludźmi dobrej woli szczerze szukającymi Prawdy. Na ile podołamy tym nowym zadaniom, dopełniającym te, które przedłożył biblistom II Sobór Watykański, ocenią nasi następcy za kolejne 25 czy 50 lat. Będą mogli odpowiedzieć na pytanie, czy jeszcze bardziej i na jeszcze innych forach niż te dotychczasowe otwarliśmy Biblię dla człowieka, a człowieka na Biblię.